

ЁШЛАРНИНГ ЭКОЛОГИК ҲУҚУҚЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ

Фахриёр Бахтиёр

*Ўзбекистон Республикаси Жамоат
хавфсизлиги университети ўқитувчиси*

Экологик хавф-хатарлар бугунги кунда инсоният ва тирик мавжудотнинг қулай атроф табиий муҳитда яшаши учун глобал муаммоларни келтириб чиқармоқда. Шундай фожеали экологик хавф-хатарлар сирасига атроф табиий муҳитнинг ифлосланиши, чиқиндилар билан муомалада бўлиш муносабатларининг тўғри йўлга қўйилмаганлиги, санитария-эпидемиологик ҳолатнинг ёмонлашуви, турли инфекциялар (масалан, коронавирус)нинг кенг тарқалиши оқибатида одамларнинг касалланиши, ўртача умр кўриш ёшининг пасайиши, юрак-қон, рак каби касалликларнинг кўпайиши, атмосфера ҳавосида заҳарли газларнинг кўпайиши, тоза ичимлик сувининг камайиши кабиларни кўрсатиш мумкин.

Бугунги кунда экотизмдаги мувозанатнинг бузилиши шу даражада оғир кўриниш олдики, бунинг натижасида ёшларнинг қулай атроф табиий муҳитга эга бўлиш ҳуқуқини амалда таъминлаш долзарб муаммога айланиб бормоқда. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев ҳақли равишда таъкидлаганидек, “атроф-муҳит мувозанатининг бузилиши, табиий ресурслардан номутаносиб фойдаланиш экотизимларга ва аҳоли саломатлиги ва фаровонлигига таъсир қилиб, салбий оқибатларга олиб келмоқда. Тупроқ, сув ва ҳавонинг ҳаддан зиёд ифлосланиши, иқлим ўзгариши, ўсимликлар ва ҳайвонот дунёсидаги ташвишли ўзгаришлар экологик муаммони тараққиётга юз тутаётган мамлакатларнинг хавфсизлигига жиддий таҳдид солаётган омиллардан бирига айлантirmoқда”.

Шу муносабат билан Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон - 2030» стратегияси тўғрисида”ги фармонида “ёшлар учун қулай

экологик шароитларни яратиш, замонавий касблар ва чет тилларига ўқитиш тизимини яратиш, уларнинг интеллектуал салоҳиятини ошириш, илмий фаолиятини рағбатлантириш, ижтимоий ҳимоясини кучайтириш ва ишсизлик даражасини камайтириш” вазифалари белгиланди.

Экологик хавфсизликни таъминлаш, атроф табиий муҳитни муҳофаза қилишнинг энг самарали воситаларидан бири ёшларнинг экологик маданиятини юксалтириш, жамият тараққиётининг маънавий омилларини кучайтиришдир. Ҳар бир ота-она фарзандларини табиатни севиш, ардоқлаш, ерга, тупроққа меҳр қўйишга, ўсимлигу-жониворларни ардоқлашга ўргатишни қонунлардан қўрққанидан эмас, балки юксак маънавият асосида ёндошиш орқали ҳал этишлари керак.

Оила, болалар боғчаси, мактабдан бошлаб экологик таълим-тарбияга алоҳида эътибор берилиши лозим. Токи болалар гўдаклигиданоқ табиатга нисбатан бемехрлик оғир оқибатларга олиб келишини тушуниши зарур. Табиатга меҳри кучли бўлган ёшларнинг ўз халқига, Ватанига бўлган меҳр-муҳаббати ҳам юксак бўлади. Қалбида меҳр-шафқат, раҳмдиллик сингари юксак маънавий-ахлоқий фазилатлар устуворлик қиладиган ёшларлар табиатдаги ҳар бир мавжудод ва ҳодисага оқилона муносабатда бўлишга ҳаракат қилади. У дарахт шохини синдирмайди, ахлат ташлаб сувни ифлос қилмайди, ҳавонинг булғанишига йўл қўймайди, ям-яшил майсаларни пайҳон қилмайди, аксинча боғлар яратади, ободончилик ишлари билан шуғулланади, меҳнати, ақл-идроки ва тафаккурини она табиатни муҳофаза қилишга бағишлайди.

Ёшлар нормал ва соғлом ҳаёт кечиришлари, соғлом турмуш тарзини амалга оширишлари, меҳнат фаолияти билан шуғулланишлари учун уларни ўраб турган атроф табиий муҳит - атмосфера ҳавоси, сув, ўсимлик дунёси, тупроқ тоза, уларнинг соғлиғига зарарли таъсир этмайдиган сифат ва ҳолатда бўлиши лозим.

Ёшларнинг экологик ҳуқуқларини таъминлаш ва барқарор ривожланишни амалга оширишда Ўзбекистон давлатининг экологик сиёсати, атроф табиий муҳитни соғломлаштиришга бағишланган кўплаб норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг қабул қилиниши ва уларнинг ижросига қаратилган сай-ҳаракатлар ижобий натижаларни бериши шубҳасиздир. Чунончи, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 30 октябрдаги ПФ-5863-сон фармони асосида “2030 йилгача бўлган даврда Ўзбекистон Республикасининг атроф муҳитни муҳофаза қилиш концепцияси” тасдиқланиб ва унда иқтисодиётни экологиялаштириш, табиатдан фойдаланишнинг иқтисодий механизмларини жорий қилиш, экологик жиҳатдан энг кам хавф туғдирувчи материаллар, маҳсулотлардан, ишлаб чиқариш объектлари ва бошқа объектлардан устувор даражада фойдаланиш, атроф муҳитни муҳофаза қилиш ва табиатдан оқилона фойдаланиш соҳасида давлат назоратини такомиллаштириш, чиқиндилар билан боғлиқ ишларни амалга ошириш тизимини такомиллаштириш, заҳарли кимёвий ва радиоактив моддалардан экологик хавфсиз фойдаланишни таъминлаш вазифалари белгилаб берилди.

Шуни айтиш керакки, ёшлар ҳуқуқи тизимида уларнинг экологик хавфсиз яшаш ҳуқуқи алоҳида аҳамият касб этади. Ёшлар фавқулодда юз бериши мумкин бўлган ҳалокат ва ҳодисалардан, табиий офатлардан, соғлиғини ва мулкни йўқотишдан ва бошқа шунга ўхшаш хавф-хатарлардан ҳимояланган бўлиши лозим. Демак, ёшларнинг экологик хавфсиз яшаш ҳуқуқи мутлоқ ҳуқуқ сифатида қаралиб, уни чеклаб бўлмайди, яъни қонун билан ёшларни экологик хавфсиз яшаш ҳуқуқидан маҳрум этиш мумкин эмас. Ёшларнинг экологик хавфсиз яшаш ҳуқуқини сув ва ҳаводан фойдаланиш каби табиий ҳуқуқлар билан қиёслаш мумкин.

Атроф табиий муҳитни муҳофаза қилиш ва экологик хавфсизликни таъминлаш пировард натижада ёшларнинг экологик хавфсиз яшаш ҳуқуқини рўёбга чиқаришга хизмат қилади. Атроф табиий муҳитни муҳофаза қилиш ёшларнинг соғлом ва қулай атроф табиий муҳитга эга бўлиш ҳуқуқини

таъминлайди. Бу ҳуқуқлар умумлашган ҳолда экологик ҳуқуқлар сифатида қаралиб, у табиат бойликларига нисбатан ёшларнинг яшаши учун зарур бўлган моддий неъматлар манбаи ва яшаш муҳити сифатида эътироф этилади.

Ёшларнинг экологик хавфсиз яшаш ҳуқуқининг энг муҳим кафолати ҳар бир кишининг ўзи яшаб турган ҳудуддаги экологик хавфли объектларнинг ҳаёт учун бехатарлиги, агар ҳалокат юз берса, талафотнинг олдини олишга қаратилган тадбирлар олдиндан ўйлаб қўйилганлигидан хабардор бўлишлигидир. Ёшлар экологик хавфли саноат корхоналари, дарёлар, сув омборлари, қўмир шахталари, гидротехника иншоотлари ва бошқа хавф-хатарли объектларнинг фаолиятидан доимо хабардор бўлиши зарур.

Ёшларнинг шахсий, ижтимоий-иқтисодий ҳуқуқлари тизимида уларнинг экологик, яъни қулай атроф табиий муҳитга эга бўлиш ҳуқуқи муҳим ўринни эгаллайди. Қулай атроф табиий муҳитга эга бўлиш ҳуқуқи ёшларнинг табиий ҳуқуқи сирасига кирганлиги учун у ажратиб бўлмайдиган, яъни узвий ҳуқуқ ҳисобланади.

Қулай атроф табиий муҳитни сифати расмий равишда тан олинган санитария-гигиена ва экологик нормативларнинг комплекс талабларига жавоб берадиган, ёшлар истиқомат қиладиган макон сифатида тавсифлаш мумкин. Шундай экан, ёшларнинг қулай атроф табиий муҳитга эга бўлиш ҳуқуқи санитария-гигиена ва экологик нормативларнинг сифат ва миқдор кўрсаткичларига аниқ риоя қилинишига тўғридан-тўғри боғлиқдир.

Ёшларнинг қулай атроф табиий муҳитга эга бўлиш ҳуқуқи, атроф табиий муҳитни муҳофаза этиш билан боғлиқ бўлган мажбуриятлари, давлат органларининг атроф табиий муҳитни муҳофаза қилиш соҳасидаги ваколатлари билан боғлиқ вазифалар Конституция асосида тартибга солиниши лозим бўлган энг муҳим ижтимоий муносабатлар сирасига киради. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ёшларнинг экологик ҳуқуқларини тартибга солишда муҳим ва асосий ҳуқуқий манба ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикасининг Асосий қонуни нормаларида атроф табиий муҳитни асраб-авайлаш, табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш, давлатнинг атроф табиий муҳитни муҳофаза қилиш, экологик тизим барқарорлигини ва уларнинг мувозанатини таъминлаш функцияси, ёшларнинг экологик ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, корхона, муассаса, ташкилотлар ва фуқароларнинг атроф табиий муҳитни муҳофаза қилиш соҳасидаги мажбуриятлари каби ҳуқуқий муносабатлар атрофлича тартибга солинган.

Бундан ташқари, Конституциянинг бир қатор нормаларида “ҳар ким қулай атроф-муҳитга, унинг ҳолати тўғрисидаги ишончли ахборотга эга бўлиш ҳуқуқига эга (49-модда), фуқаролар Ўзбекистон халқининг тарихий, маънавий, маданий, илмий ва табиий меросини асраб-авайлаши шарт, тарихий, маънавий, маданий, илмий ва табиий мерос давлат томонидан муҳофаза қилинади (61-модда), фуқаролар атроф табиий муҳитга эҳтиёткорона муносабатда бўлишга мажбурдирлар (61-модда), мол-мулкдан фойдаланиш атроф-муҳитга зарар етказмаслиги, бошқа шахсларнинг, жамият ва давлатнинг ҳуқуқларини ҳамда қонуний манфаатларини бузмаслиги керак (66-модда), давлат ёшларнинг маданий, экологик ҳуқуқлари ҳимоя қилинишини таъминлайди” (79-модда) таҳриридаги нормаларнинг жой олганлиги давлат томонидан ёшларнинг яшаш муҳити бўлмиш биосфера ва экология тизимлари барқарорлигини сақлаб қолиш, ёшларнинг экологик жиҳатдан хавфсизлиги, инсон ва унинг келгуси авлодлари генетик фонди ҳақида ғамхўрлик қилишини таъминлашда муҳим роль ўйнайди.

Хулоса ўрнида айтиш лозимки, янги Ўзбекистонни барпо этиш жараёнида мамлакатимизда амалга оширилаётган ёшлар ҳуқуқини ҳимоя қилишга қаратилган туб экологик ислоҳотлар “Инсон қадри учун” деган устувор тамойилни тўла рўёбга чиқариш, ёшлар учун тинч ва хавфсиз ҳаёт, муносиб турмуш шароити яратиш, малакали тиббий хизматдан фойдаланиш, сифатли таълим олиш, ижтимоий ҳимоя қилиш, қулай атроф табиий муҳитга эга бўлиш ҳуқуқи самарадорлигини оширишга хизмат қилади.